

Yaban Hayvanlarını İncelerken...

Ülkemizdeki farklı yaşam alanları hayvanlar için bir cennet. Türkiye’de 132 memeli türünün yaşamasına bu nedenle şaşmamalı. Hele, büyük memeli hayvanlardan kurt, tilki, çakal, sırtlan, vaşak, karakulak, sazlık kedisi, Akdeniz foku gibi etçiller, bozayı, domuz gibi hepçiller ve alageyik, ulugayik, karaca, ceylan, çengelboynuzlu dağkeçisi, yaban keçisi ve ülkemize özgü bir tür olan yabankoyunu gibi otçullar düşünülürse yaban yaşamı zenginiyiz biz! Yaban, kentlerden uzak kırlar, ormanlar, dağlar ve buradaki canlılar; kurt, kuş, çiçek, böceklerin hepsi, kısaca doğa anlamına gelir. Böyle zengin bir yaban yaşamına sahip olmak neden önemli? Biyologlara göre, yabanı simgeleyen büyük memeli hayvanlar, biyolojik çeşitliliğin göstergesi. Çünkü, onlar doğanın dinamik dengesinin sürmesinde anahtar rol oynuyorlar. Hayvanlarla ilişkilerimizin uzun tarihine bakılacak olursa, atalarımız da bunu farketmişler. "Kurtsuz dağ olmaz", "Ayısız dağ olmaz", "Dağda gezen ayıya da rastlar, kurda da" demişler. Hayvanlara saygı göstermiş, onlara öykülerinde, destanlarında yer vermişler.

Geçmişten bu yana birçok değişim, bizi yabandan ayrı düşürmüştü; ilişkilerimiz kesilmiş. Kentlerde yaşamamız, belki de en önemli nedeni bu ayrılığın. Sabahın alacakaranlığında göz göze gelebileceğimiz bir tavşan, ağaçtan sıçrayıp önümüzden geçerek

kaşla göz arasında kaybolacak bir sincap yok çevremizde. Oysa, küçükken en sevdiğimiz oyuncaklar, tüylü hayvanlarımızdır. Hayvanlarla ilgili kitaplar okumaya da bayılırız. Balık, kuş ya da kedi, köpek besleriz. Hayvanat Bahçesi’ne gidip oradaki

hayvanları incelemek, onların değişik özelliklerini tanımak bizi eğlendirir. Bir solucanla, böceklerle, kertenkeleyle oynamayan çocuk var mıdır? Sonra yetişkin oluruz ve oyunların, oyuncakların, keşiflerin, incelemelerin yerini başka işler alır. Sorun bakalım büyüklerinize! Kim biliyor kurdun ne zaman yavruladığını, vaşağın kaç yıl yaşadığını, ayının en sevdiği bitkileri, yabankoyunun nerede yaşadığını, domuzun neyle beslendiğini? Yetişkin olduğumuzda yabancı unuttuğumuz gibi, olumsuz bir tabloyla da karşılaşırız. Bu tabloda, bilinçsiz yapılan avcılık, ormanlar, sulakalanlar gibi doğal yaşam alanlarının yok edildiğini, plansız yerleşim ve yapılaşmaları, plansız yapılan hayvancılık, tarım ilaçlarının yanlış kullanımı ve hayvanlarla ilgili yasal düzenlemelerin yetersizliğini görürüz. Ama, umutsuzluğa kapılmaya gerek yok. İlk çocuklukla, yetişkinlik arasında yabancı aramızda yıkılan köprüyü onarmamız yeter. Bunu yapmak o kadar kolay ki! Mahallenizde, okulunuzda kuş, böcek, kelebek, memeli hayvan gözlem toplulukları kurmak, bu tür etkinliklere katılmak, devlet kurumları ve doğa koruma örgütlerine giderek onların broşür, poster ve rehber kitaplarından edinmek hiç de zor değil. Üstelik eğlencesi de cabası. Açık havada çalışmak, belgesellerde gördüklerimize tanık olmak, keşfetmek. Hâlâ aklınızda bir şey oluşmadıysa, ülkemizdeki hayvanları incelemek için işte size bir yabancı yaşamı çalışması: Amacımız yabanda belirli bir bölge seçip, bu bölgedeki bir türü ya da türleri araştırmak.

Tüm Canlıların Yaşama Hakkı Vardır

Yabancı çalışırken bir ilkemiz olmalı. Bunu Albert Schweitzer'den alacağız. O, yaşamını insanlara, hayvanlara adanmış bir doktor. 1915'li yıllarda bir düşünce akımı başlatır. "Yaşama Saygı" adını verdiği düşüncede insanın doğadan koptuğunu, bu nedenle doğaya zarar verdiğini, tüm canlıların önemli olduğunu ve onlara saygı duymamız gerektiğini söyler. "Yani şimdi biz kurbağaların yaşamına saygı mı duyalım?" diyeceksiniz. O zaman şunu düşünün: Bir ormanda kurbağaların azaldığını varsayalım. Bu ormanda bir gezinti yaparsanız, sineklerin çoğaldığını göreceksiniz. Neden mi? Çünkü sinekleri kurbağalar avlar. Bu yüzden kurbağalar azaldı mı, sinekler çoğalır. Tamam sinekler çoğalsın, ne yapalım diyeceksiniz. Sinekler birçok hastalık taşır. Hastalıklar artabilir. Bu arada kurbağayla beslenen hayvanlardan söz etmedik. Onlar ne yapacak? Yaşam tüm canlı ve cansız bileşenleriyle öyle birbiriyle ilişkili, hareketli bir ağdır ki, ağda bir delik olursa diğerlerini de etkiler. Bu biiir...

Yabancı Yaşamını İncelemenin Yöntemleri

Yaz ya da kış farketmez, uygun havalarda araziye çıkabilirsiniz. Yazın su kenarında inceleme yapmak daha kolaydır. Kışın hava koşulları çetin olmasına karşın kar üzerinde hayvan izleri belirgindir. Bu nedenle daha çok bilgi toplayabilirsiniz. Bir de yanınızda deneyimli bir yetişkin varsa çok şanslısınız.

İkiiii... Önce bilgi edinmemiz gerek. Bu alanda yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemler doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan yöntemlerde araştırmacı, gözlem yaparak incelediği türe ait veri toplar. Bu veriler, türün beslenme, üreme gibi davranışları izlenerek toplanabilir. Elbette, yabana çıktığımızda büyük memeli hayvanları göremeyiz. Bu, onların orada yaşamadıklarını göstermez. Burada dolaylı yöntemler devreye girer. Onlara ait izler; ayak izleri, kıl, tüy parçaları, dışkıları, yuvaları, toprakta, ağaçlarda bıraktıkları izler işe yarar. Bir ayının ayak izinden, bir

Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Rusya, Mongolistan ve ülkemizde kurtların sayıları fazladır. Kurtlar toplumsal hayvanlardır. Bu nedenle sürü halinde dolaşırlar. Ayak izlerini inceleyerek sürünün kaç bireyden oluştuğunu anlayabilirsiniz (üstte). Kurt ayak izi (altta) köpeğinkine çok benzer. Deneyim kazandıkça ikisini ayırtetmeyi öğreneceksiniz.

domuzun toprağı eşıleyerek bıraktığı izden, bir kurdun dışkısından onların orada yaşadıklarını anlayabiliriz. Ya da araştırmacı bölgedeki insanlarla konuşur, anketler yaparak bilgi toplar. Önceki çalışmalar da size yol gösterebilir. İnceleyeceğiniz tür ya da türlerle ilgili ön bilgi edinmek de önemlidir. Türün fiziksel özellikleri, neyle beslendiğı, nerede yaşadığı, günün hangi zamanları etkin olduğu, tek başına mı, toplu halde mi yaşadığı, yuvasının nasıl olduğu, yuva alanının, varsa egemenlik alanının büyüklüğü, ne zaman çiftleştiğı, ne zaman doğurduğu, kaç yavrusunun olduğu, kaç yıl yaşadığı kitaplardan öğrenilebilir.

Artık Araziye Çıkma Zamanı

Üüüç... Bu iş araziye çıkmadan olmaz ve dikkat, ilgi, zaman gerektirir. Kent dışında yaşayanlar çok şanslı; onlar kolayca bu çalışmayı yapabilirler. Diğerlerini büyüklerle birlikte yabana götürmenin bir yolunu bulmalı.

Kışın hayvan izleri karın üzerinde daha kolay seçilebileceğinden, arazide çalışmak daha verimli, ama zordur. Mevsime uygun giysiler seçin. Giysileriniz bol ve rahat olsun. Her olasılığa karşı yanınızda yağmurluk ve şapka

taşıyabilirsiniz. Bir sırt çantasının içine su, meyve suyu ve çikolata gibi enerji veren yiyecekler atmak, arazi çalışmasını sağlıklı yürütmenizi sağlar.

Bir gözlem defteri edinin. Dergimizin hazırladığı gözlem defteri bu iş için çok uygun. Yanınıza bir cetvel, renkli kuruboya kalemleri alın. Pusula, fotoğraf makinesi, büyüteç, dürbün, bitki, kuş ve

memeli hayvanlarla ilgili rehber kitaplar ve örnek toplama kapları çalışmanızı zenginleştirir. Gözlem defterinizin başına o günün tarihini, gözleme katılan kişileri, gözlem yaptığınız yeri, gözlemin başlama ve bitiş saatini yazacaksınız. Bu bölüme bulunduğunuz yerin yüksekliğini, hava koşullarını da ekleyebilirsiniz.

Gözlem yapacağınız yerin haritasını bulmaya çalışın. Bulamazsanız, yaptığınız arazi gezilerinde gördüklerinize dayanarak kendiniz bir kroki çıkarın. Gözlem yaptığınız yerleri, coğrafya bilgilerini, bitki örtüsünü ve hayvanların izlerini bu kroki üzerinde renkli kuruboya kalemliyle çizebilirsiniz.

Çalışmayı şöyle planlayabilirsiniz: Bir pusula yardımıyla, bir doğru boyunca belirli bir süre, örneğin 10 dakika yürüyün. Yürüyüş boyunca bitki örtüsünü, yaban yaşamı türlerinin yiyebileceğini düşündüğünüz besinleri, bu türlere ait izleri not edin. İzleri defterinize çizin, cetvelinizle enini, boyunu ölçün. Fotoğraf makineniz varsa, ayak izlerini, dışkıları, dikkatinizi çeken her şeyi kaydedin. Kuru dışkı örnekleri alabilir, bunları uzmanlara götürüp, hangi hayvana ait olduğunu öğrenebilirsiniz. Ama dışkıya elinizi sürmeyin. Gözlemleri belirli aralıklarla tekrarlayın ve çalışma yaptığınız arazi hakkında tuttuğunuz notları yeniden inceleyin. Bu şekilde mevsimlere, yıllara göre de hayvanların durumlarını değerlendirebilirsiniz.

Yaban Tehlikelidir

Ve dörtört... Yabanda çalışmanın belirli kuralları var: Bu çalışmayı tek başınıza yapmayın. Arkadaşlarınızla bir takım kurarak çalışın. Yanınızda mutlaka bir büyük olsun. Gezi sırasında birbirinizden ayrılmayın. Hayvanların duyuları gelişmiştir. Siz onları görmeseniz bile,

onlar çoktan sizi kokunuzdan farkedirler. Yaban hayvanları insanlardan uzak durur. Yine de bu, onlarla karşılaşmayacağınız anlamına gelmez. Siz her zaman önlem alın. Aranızda yüksek sesle konuşun, sessiz çalışmayın. Yaptığınız gürültü de hayvanlara orada olduğunuzu haber verecektir. Yanınızdaki yiyecekleri açıkta bırakmayın, atıklarınızı yanınıza alın. Yiyecekler, aç hayvanlar için her zaman çekicidir. Siz ya da başkaları atıklarınızı ortalıkta bırakırsanız, hayvanlar kendilerine yiyecek verilmesine alışabilirler. Bu durumda herkesten onları beslemelerini beklerler ve aç kaldıklarında insanlara saldırabilirler. Asla yavruları ya da yumurtaları elinize almayın, yuvaları bozmayın, bilmediğiniz bitkileri yemeyin, sık, kuytu ya da bir hayvanın yuvası olabilecek yerlere girmeyin, yoldan, patikadan ayrılmayın. Yaban hayvanları da sizin gibi yolları, patikaları tercih eder. Çok düşük bir olasılık bile olsa, onlarla karşılaşsanız, aniden koşmayın, hayvanın gözlerinin içine bakmayın, mümkün olduğu kadar sakın olup, onun ne yaptığını anlamaya çalışın. Hayvanların çiftleşme ve yavrilama zamanları daha tehlikelidir. Bu zamanlarda en iyisi arazi çalışması yapmamalı. Orada, yabanın evinde konuk olduğunuzu unutmayın. Yaşama saygı ilkesiyle hareket ediyoruz, onları inceleyeceğiz, ama onları rahatsız etmeden. Bu tür çalışmalar yaparak, onları daha iyi tanır ve onlarla beraber yaşamayı öğrenebiliriz. Atalarımız bunu yapmış, biz de başarabiliriz.

Tuğba Can

Kaynaklar

Can, Ö. E. Türkiye'nin Büyük Memeli Hayvanları Projesi, 2000
Can, Ö. E., Lise, Y., Nasuhoglu, "Doğubeyazıt Yaban Hayatı Raporu", 2002
Cottrell Free A. Hayvanlar, Doğa & Albert Schweitzer, 1991
Council for Environmental Education, "Project Wild, K12 Curriculum & Activity Guide" 2000